

Turnov – Maškovy zahrady - záchranný archeologický výzkum výzkum v letech 1995 - 2001

Mezi nejvýznamnější archeologické lokality Turnova bezesporu patří areál slavného Maškova zahradnického závodu. Lokalita je situována na levý břehu Jizery a nachází se v jejím záplavovém pásmu.

Významná polykulturní lokalita s mnohonásobným osídlením od staršího pravěku do raného středověku. Lokalita Turnov – Maškovy zahrady se těší již více než celé jedno století zájmu archeologů. Počátky archeologického výzkumu jsou spjaty zejména s osobou prof. J. V. Šimáka a K. Buchtely, kteří zde na počátku minulého století provedli řadu vykopávek. Jemu a jeho pomocníkům vděčíme za objev vůbec nejstarší osady na Turnovsku. Šlo o sídliště ze starší fáze kultury s lineární keramikou (mladší doba kamenná – neolit, 6. - 5. tisíciletí př.n.l.). Dalšími nálezy prokázal osídlení i v mladších obdobích pravěku ojedinělé nálezy broušené kamenných nástrojů kultury se šňůrovou keramikou (pozdní doba kamenná – eneolit, 4./3. tisíciletí př.n.l.), osada lužické kultury (mladší doba bronzová, 12. – 9. stol.př.n.l.), osada slezskoplatěnické kultury (pozdní doba bronzová – starší doba železná, 8. – 6. stol. př.n.l.), doklady osídlení v závěru starší doby železné (6./5. stol. př.n.l.). Bohužel další archeologický výzkum se zde uskutečnil až v posledních desetiletích 20. století, přestože zde probíhala značná stavební aktivita. V letech 1995 až 2001 byla lokalita podrobena velkoplošnému systematickému archeologickému výzkumu, který zasáhl plochu téměř 8 ha.

V roce 1995 jsme na jižním okraji Maškových zahrad, v poloze „Pod sv. Antonínem“ prozkoumali polykulturní sídliště s fázemi osídlení v mladší a pozdní době bronzové, v závěru starší doby železné (6/5.stol. př.n.l.) a ve starší době římské (1.-2. stol.n.l.). V závěru starší doby železné se zde nacházel výrobní okrsek, ve starší době římské sídlištní dvorec z 1. a 2. století, který zanikl při jedné z povodní Jizery (zachyceno původní řečiště, resp. jedno z ramen Jizery).

Další záchrannou akcí byl výzkum v roce 1998, který proběhl v souvislosti se stavbou samoobslužné prodejny Discount - Plus. Po skrývce horní partie ornice jsme v úrovni světle hnědé jílové až prachové hlíny registrovali výrazné koncentrace kúlových jamek (15 000), které na základě nalezených keramických zlomků náležely střednímu až mladšímu stupni kultury lužické (mladší doba bronzová, 11. – 9. stol. př.n.l.). Tyto drobné objekty, po vyschnutí velmi špatně rozpoznatelné, měly v půdorysu tvary kruhu, trojúhelníka, kruhové úseče, kruhové výseče a různých čtyřúhelníků. Různě dlouhé řady kúlových jamek vytvářely koncentrace o nepravidelných kvadratických až obdélníkových půdorysech (20 x 20, 20 x 30 m). Předpokládáme, že jde o specifický typ sídliště, které se nacházelo v nivě. Sídliště bylo situováno do prostoru, který byl často zvodněn a právě proti všudypřítomné vlhkosti se osadníci bránili tím, že si vytvořili jakousi dřevěnou dlažbu. Nálezovou situaci z mladší doby bronzové, která byla v lokalitě Maškovy zahrady v roce 1998 odkryta, lze označit za unikátní, která dosud nezná v Evropě analogii.

Od června 2000 do srpna 2001 provedlo naše pracoviště v lokalitě Turnov – Maškovy zahrady dosud nejrozsáhlejší záchranný archeologický výzkum, který postihl více než 6 ha plochy historických terénů. V prostoru, který přímo navazoval na plochu zkoumanou v roce 1998, jsme zjistili pokračování unikátního typu sídliště z mladší doby bronzové. Vedle něj jsme našli „tradiční“ sídlištní objekty z mladší doby bronzové, které vzhledem k svému uspořádání a charakteru dovolují uvažovat o existenci samostatných sídelních jednotek. Ty mohly dát v budoucnu základ pro vznik skutečných dvorců. Osídlení z mladší doby bronzové v Maškových zahradách vzalo za své při povodni. Katastrofický zánik sídliště lužické kultury nám například dokládají i četné nálezy bronzových předmětů, které bývají za normálních okolností vysbírány a po přetavení vráceny zpět „do procesu“. Mladobronzové sídliště je poměrně ostře ohraničeno ze západní strany vystupující šterkovou jizerskou terasou, přestože některé objekty do této terasy zasahovaly. Před touto šterkovou terasou se nacházela přírodní

deprese, kde byly objekty překryty výraznou vrstvou naplaveného sedimentu.

Pod areálem osídleným v mladší době bronzové se nacházel výrobní okrsek ze závěru starší doby železné (6./5. stol. př.n.l.), který přímo navazoval na výrobní areál zkoumaný v roce 1995. Dále jsme registrovali objekty náležející mladší době římské (3. století n.l.). Šlo o 2 polozemnice, 3 pece a další zahloubené objekty, které byly uspořádány do podoby dvorce. Nejde o první aktivitu z doby římské, která byla v Maškových zahradách objevena. V roce 1995 jsme zkoumali sídliště ze starší doby římské (2.stol. n.l.), které zaniklo při povodni. Dvorec z mladší doby římské byl postaven o cca 70 – 80 m dále od Jizery.

Zcela nově byla doložena sídlištní aktivita z raného středověku (7. -8. stol.), šlo přibližně o 18 objektů: 3 polozemnice, 3 oválné zahloubené objekty se stopami užití ohně, objekty zásobního charakteru a další.

V Maškových zahradách jsme v roce 2001 objevili sídliště z mladší doby kamenné. Jednalo se o velmi dobře dochované sídliště, které dokládá vůbec nejstarší osídlení v Pojizeří. Nalezená keramika datuje tuto aktivitu do samých počátků neolitu – mladší doby kamenné (starší fáze kultury s lineární keramikou, 6./5. tisíciletí př.n.l.). Tato fáze osídlení byla v našem regionu doložena staršími nálezy pouze na jedné lokalitě, a to právě zde na Maškových zahradách. Osídlení dále pokračovalo 2 fázemi až do závěru mladší doby kamenné. Při záchranném výzkumu bylo objeveno celkem 8 půdorysů nadzemních staveb, tzv. dlouhých domů (šířka 7 m, délka 20- 30 m), které měly kúlovou konstrukci složenou v příčné ose z 5 řad kúlů. Mezi domy byly jak stavební jámy, ze kterých byla vybírána hlína na omazání stěn, tak se zde nacházely pozůstatky plůtků, které oddělovaly tyto stavby od sebe. Mezi další objekty nalezené jak uvnitř domů tak vně patřili domácí, resp. kuchyňské pece s keramickou kupolí. Na sídlišti se nacházely též rozsáhlé exploatační jámy, ze kterých byla získávána hlína jak na omazání stěn, tak na výrobu keramiky. Ze zahloubených objektů byl získán početný nálezový inventář, tvořený nejenom keramikou a mazanicí, ale též hojnými nálezy broušené a štípané industrie, které svědčí o jejich výrobě buď přímo na sídlišti, nebo v jeho nejbližším okolí. Zde bychom chtěli připomenout například neolitický výrobní okrsek v poloze „Na Pyrámu“ v Ohrazenicích zaměřený na zhotovování broušených nástrojů z břidlicových valounů sbíraných přímo z terasy řeky Jizery – tento okrsek byl zkoumán v souvislosti se stavbou přeložky silnice I/10 a 1/35 na podzim v roce 1998.

Neolitické sídliště se nacházelo na mírné vyvýšenině na severovýchodním okraji Maškových zahrad na sprašové návěži – typickém podloží pro neolitické osídlení (tato vyvýšenina nebyla před skryvkou vůbec patrná). Je pozoruhodné, že sprašové podloží se ve zkoumaném areálu lokality vyskytovalo pouze v tomto prostoru; můžeme proto předpokládat, že zde rostla tak specifická vegetace, která zaujala nově příchozí osadníky.

Archeologický výzkum, který dosud v Maškových zahradách proběhl, nám poskytl obrovské množství dat, jejichž konečné vyhodnocení nám spolu s výsledky pedologických, geologických, paleobotanických, mineralogických a dalším přírodovědných analýz podá jasnější obraz o poněkud specifickém typu sídlení na břehu Jizery v jednotlivých obdobích pravěku. Sídliště, která jsme odkryli v Maškových zahradách, nepatří totiž mezi obvyklá, neboť bezprostřední sousedství řeky Jizery si vyžadovalo odlišné nároky na charakter a typ osídlení. Sídliště nacházející se v inundačním pásmu představuje z pohledu sídelní topografie vždy specifický důvod pro jeho umístění v tomto prostoru. V našem případě se nám naskytá hned několik možných interpretací: osada zajišťující provoz brodu přes Jizeru (doložená v mladší době bronzové), výrobní zařízení využívající k svému provozu vodní tok, rybářská osada (doplňkový „program“ k zemědělství) nebo osada nuceně umístěná v nepřilíživé výhodné pozici vzhledem k nedostatku příhodnějšího sídelního areálu.

Výzkumem jsme vyřešili řadu otázek, ovšem značná část jich zůstane otevřena. Archeologický výzkum odhalí totiž jen zlomek původního stavu, který je někdy více někdy méně poškozen působením přírodního prostředí. Velmi důležitý faktor proto představuje rychlost zániku sídliště a jeho případné překrytí nadložními sedimenty (rychle zaniklé sídliště a tím pádem i rychlá „archeologizace“ artefaktů a ekofaktů poskytují archeologům paradoxně větší množství dat než sídliště opuštěná). Dále je důležité, aby na lokalitě nedocházelo k dalším lidským zásahům spojeným buď se sídlením nebo s pracovními procesy. A právě takovouto situaci s určitým „stavebním klidem“ nejenom díky specifickému ekologickému kontextu ale i díky existenci Maškova zahradnického závodu, nám poskytla tato z pohledu archeologa tak unikátní lokalita.